

Risicofactoren en beschermende factoren bij multiprobleemgezinnen

Tijne Berg-le Clercq
Annemieke Kalsbeek

Februari 2011

Nederlands Jeugdinstituut
Infolijn t (030) 230 65 64
e infojeugd@nji.nl
i www.nji.nl

Inleiding

In de literatuur is bijzonder weinig bekend over risicofactoren en beschermende factoren voor het ontstaan, voortbestaan en tegengaan van multiprobleemgezinnen. Wel is bekend dat oorzaak en gevolg vaak door elkaar lopen. Dat wil zeggen dat bepaalde kenmerken van multiprobleemgezinnen, risicofactoren zijn voor het ontstaan van problemen bij de volgende generatie. Ook is bekend dat de problemen van multiprobleemgezinnen zich vaak voordoen op meerdere leefgebieden: de opvoeding van de kinderen; het individuele welzijn van de gezinsleden; het voeren van een huishouding; het verwerven en onderhouden van een maatschappelijke positie; het vormgeven van de partnerrelatie (van der Steege 2009).

Risicofactoren

Over specifieke risicofactoren voor het ontstaan en voortbestaan van multiprobleemgezinnen is dus nog niet veel bekend, behalve dat de problemen vaak een intergenerationele aard hebben. Dat wil zeggen dat het complex aan problemen waarmee een gezin te maken heeft vaak van de ene generatie op de volgende wordt overgedragen. Als een kind opgroeit in een gezin dat zich kenmerkt door meerdere en complexe problemen op een aantal terreinen, bestaat er een groter risico dat hij gedrags- en/of ontwikkelingsproblemen krijgt. Aangezien de kans op problemen in de ontwikkeling substantieel groter wordt naarmate er meer risicofactoren in het spel zijn (Hermanns, 2001), hebben kinderen in een gezin dat kampt met een groot aantal problemen per definitie een slechte uitgangspositie.

Opvoedingsproblemen gaan in multiprobleemgezinnen nogal eens samen met pedagogisch onvermogen van de ouders. Dit betekent dat in deze gezinnen vaker dan in andere gezinnen sprake is van kindermishandeling of verwaarlozing, en daardoor van het onder toezicht stellen van de kinderen. Bodden en Dekovic (2009) vonden ook dat er binnen multiprobleemgezinnen meer sprake is van uithuisplaatsing (21 procent) dan in de zogenaamde controlegezinnen. Ook vonden zij dat multiprobleemgezinnen meer melding maken van meer psychologische controle, minder gedragscontrole, minder responsiviteit, minder consistentie, een lagere mate van hechting en meer harde discipline, zoals slaan (Bodden & Dekovic, 2009).

Dat kindermishandeling en verwaarlozing in multiprobleemgezinnen meer voorkomen, betekent dat de risicofactoren voor kindermishandeling vaak ook in multiprobleemgezinnen aanwezig zijn. De risicofactoren voor kindermishandeling bieden daarmee aanknopingspunten voor de risicofactoren die kunnen spelen in multiprobleemgezinnen.

Dit stuk is daarom grotendeels -tenzij anders aangegeven- gebaseerd op het stuk 'risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling' (van Rooijen & Berg, 2010) dat deel uitmaakt van het dossier kindermishandeling op www.nji.nl/kindermishandeling. Daarnaast is gebruik gemaakt van gegevens van Bodden & Dekovic (2009) die in een pilotonderzoek multiprobleemgezinnen hebben vergeleken met zogenaamde controlegezinnen op basis van hun scores op vragenlijsten over gedrags- en emotionele problemen, gezinsfunctioneren, opvoeding, biografische gegevens en negatieve levenservaringen. Dit pilotonderzoek is uitgevoerd in 2008 en is onderdeel van een lopend, grootschalig effectonderzoek naar Intensieve Pedagogische Thuishulp (Bodden & Dekovic, 2009). Daarnaast is gebruik gemaakt van gegevens van Steketee & Vandenbroucke (2010) over de mogelijke risico- en beschermende factoren per leefgebied waar multiprobleemgezinnen problemen op ervaren.

Risicofactoren voor kindermishandeling

Risicofactoren voor kindermishandeling zijn onder te verdelen in risicofactoren bij de ouder, bij het kind, in het gezin en in de omgeving.

Problemen en persoonlijkheid van de ouder

Ouders die hun kind mishandelen of verwaarlozen hebben relatief vaak psychische of psychiatrische problemen. Daarnaast lopen ouders die zelf als kind mishandeld zijn of in hun jeugd andere negatieve ervaringen in het gezin hebben meegemaakt, een groter risico om hun eigen kind te mishandelen. Verder hebben mishandelende ouders meer dan andere ouders een gebrek aan pedagogisch besef. Tegenover hun kind ontbreekt het hen aan verwachtingen, beleving, sensitiviteit en empathie.

Kwetsbare kinderen

Sommige kinderen zijn moeilijker op te voeden dan andere kinderen. Het opvoeden van kinderen die extra zorg, aandacht en geduld van ouders vragen, zoals kinderen die te vroeg geboren zijn of kinderen met een lichamelijke of verstandelijke handicap, geeft de ouders waarschijnlijk meer stress en gevoelens van incompetentie. Ook kinderen die problematisch gedrag vertonen, doen een groot beroep op de opvoedingskwaliteiten en inspanningen van ouders en zijn voor ouders een bron van stress. Op jonge leeftijd zijn kinderen bovendien fysiek en emotioneel erg afhankelijk van hun opvoeders, en daarmee extra kwetsbaar voor mishandeling en verwaarlozing.

Leefomstandigheden

In gezinnen waarin kindermishandeling voorkomt gaan de gezinsleden vaak op een negatieve manier met elkaar om. Bij fysieke kindermishandeling overheerst geweld in de onderlinge contacten. Een aantal van deze kenmerken is ook gevonden door Bodden & Dekovic (2009); zij vonden dat multiprobleemgezinnen - in vergelijking tot de zogenaamde controlegezinnen- meer melding maken van meer conflicten. Daarnaast was in multiprobleemgezinnen meer sprake van relatieproblemen (34 procent) en conflicten met anderen (31 procent) (Bodden & Dekovic, 2009). Ook is in deze gezinnen meer sprake van problemen met politie/justitie (20 procent), slachtoffer zijn van geweld (14 procent) en detentie (acht procent) (Bodden & Dekovic, 2009).

Gezinnen waarin mishandeling plaatsvindt, wonen relatief vaak in buurten met zwakke sociale verbanden, criminaliteit, drugsproblematiek, armoede en achterstand. Ten aanzien van zwakke sociale verbanden, schrijven Steketee & Vandenbroucke (2010) dat in multiprobleemgezinnen gezinsleden geen of weinig contact buiten het eigen gezin of de eigen familie hebben. Vrijwel hun hele leven richt zich op het (grote) gezin, waarin bij voorkeur geen anderen worden toegelaten. Het gezin ervaart iedere hulpverleningsinterventie als een vijandige actie van de buitenwereld. Onbegrip vanuit de buurt kan daarnaast ook leiden tot conflicten en pesten aldaar. (Steketee & Vandenbroucke, 2010). Daarnaast vonden Bodden & Dekovic (2009) dat er binnen multiprobleemgezinnen –ten opzichte van de zogenaamde controle gezinnen- meer sprake is financiële problemen (59 procent) en van uithuiszetting (11 procent).

De bredere sociaal-culturele context waarin ouders opvoeden kan ook van invloed zijn op kindermishandeling: als geweld in een samenleving meer getolereerd wordt komt fysieke mishandeling vaker voor dan wanneer dat niet zo is. Tenslotte lijkt het erop dat alleenstaand ouderschap en gezinsgrootte risicofactoren zijn voor kindermishandeling. Hoe dat verband precies ligt is niet duidelijk. Het is aannemelijk dat alleenstaand ouderschap of het hebben van een groot gezin voor een ouder een bron van stress is en daarmee het functioneren als opvoeder beïnvloedt.

Tot slot: Aan dit soort risicofactoren kleven twee problemen. Ze zeggen niets specifiek over wat nu de risicofactoren zijn die ervoor zorgen dat een gezin een multiprobleemgezin wordt. Een aantal van deze risicofactoren wordt daarnaast juist beschouwd als een kenmerk van een multiprobleemgezin. Denk bijvoorbeeld aan problemen van de ouders zelf, zoals psychiatrische problematiek, of een gezinscultuur die zich kenmerkt door veel conflicten.

Beschermende factoren

In de literatuur wordt bijna geen aandacht besteed aan wat de beschermende factoren zijn die specifiek op kinderen uit multiprobleemgezinnen betrekking hebben. Het is wel mogelijk om uit de literatuur over kindermishandeling informatie over beschermende factoren te halen, maar daarmee blijft de vraag onbeantwoord welke beschermende factoren specifiek van toepassing zijn op multiprobleemgezinnen.

Eén van de beschermende factoren voor kindermishandeling is een melding van mishandeling waar de ouders niet negatief op reageren en die leidt tot een effectieve beëindiging van de mishandeling (Bulik et al., 2001 in Ronan et al., 2009). Daarnaast noemen van Rooijen & Berg (2010) een aantal factoren die het kind beschermen tegen de risico's op kindermishandeling bij het kind, bij de opvoeder en in de omgeving.

- *Bij de opvoeder*

Beschermende factoren bij de opvoeder die kindermishandeling kunnen voorkomen, zijn:

- Het hebben van een harmonieuze relatie met een ondersteunende partner;
- Zich bewust zijn van de eigen jeugdervaringen en de invloed daarvan op het eigen handelen als opvoeder;
- Praktische en emotionele steun vanuit het sociale netwerk;
- Warmte en affectie van de ouder.

- *Bij het kind*

Factoren bij het kind die kunnen beschermen tegen de gevolgen van kindermishandeling zijn:

- Zelfwaardering en zelfvertrouwen;
- Bovengemiddelde intelligentie ;
- Goede interpersoonlijke vaardigheden (sociale competentie);
- Ego-veerkracht;
- Makkelijk temperament;
- Interne locus of control, oftewel het besef dat je zelf ook kunt bijdragen aan het voorkómen en oplossen van problemen.

- *In de omgeving*

- Steun van gezin en leeftijdsgenoten;
- Positieve banden met leeftijdsgenoten;
- Positieve interpersoonlijke relaties;
- De band met de ouders.

Tot slot kan een sterke relatie met de school en met tenminste één leerkracht jongeren in multiprobleemgezinnen beschermen tegen de effecten van het disfunctioneren van het gezin (Dawe, Harnett & Frye, 2008).

Bronnen

Bodden, D. & Dekovic, M. (2009). Multiprobleemgezinnen ontrafeld. In: Rossum, J. van (Ed.), *Jeugd in onderzoek: de kracht van preventie in de jeugdketen*, p. 181-182.

Bulik, C. M., Prescott, C. A., & Kendler, K. S. (2001). Features of childhood sexual abuse and the development of psychiatric and substance use disorders. *British Journal of Psychiatry*, 179, 444–449.

Dawe, S., Harnett, P. & Frye, S. (2008). Improving outcomes for children living in families with parental substance misuse: What do we know and what should we do. *Child abuse prevention issues*, no. 29. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.

Hermanns, J. (2001). *Kijken naar opvoeding: Opstellen over jeugd, jeugd beleid en jeugdzorg*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

van Rooijen, K. & Berg, T. (2010). *Risicofactoren en beschermende factoren voor kindermishandeling*.

Ronan, K.R., Canoy, D. F. and Burke, K. J. (2009) Child maltreatment: Prevalence, risk, solutions, obstacles, *Australian Psychologist*, 44: 3, 195 – 213

Steege, M. van der (2009). *Multiprobleemgezinnen*. In: *Handboek kinderen & adolescenten*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Steketee, M. & Vandenbroucke, M. (2010) Typologie voor een strategische aanpak van multiprobleemgezinnen in Rotterdam- Een studie in het kader van Klein maar Fijn.